

ŽEMDIRBIŲ KONSULTAVIMAS APLINKOSAUGOS KLAUSIMAIS

Kęstutis Ališauskas, Dainius Remeika, Jurgita Stravinskaitė

Šiaulių universitetas

Anotacija

Šiame straipsnyje analizuojamas kompleksinių aplinkosaugos reikalavimų įgyvendinimas ūkiuose, kuris siejamas su žemdirbystės veikla darnaus vystymosi kontekste, tad aptariama nauda, kuri gaunama įgyvendinant kompleksinius aplinkosaugos reikalavimus. Remiantis moksline literatūra ir kitais informacijos šaltiniais bei norminiais teisės aktais, apžvelgta aplinkos apsaugos reikalavimų įgyvendinimo praktika. pateikiama Šiaulių regiono ūkininkų nuomonė apie kompleksinių aplinkosauginių reikalavimų įgyvendinimo priemones ir jų teikiamą naudą. Įgyvendinant aplinkosaugos priemones mažinamas neigiamas ūkių poveikis aplinkai, žmonių sveikatai, atmosferai, dirvožemiui, paviršiniam ir požeminiam vandeniui.

Pagrindiniai žodžiai: aplinkosauga, kompleksiniai reikalavimai, žemdirbiai, konsultavimas.

Įvadas

Viena didžiausių problemų socialinėje ir ekonominėje aplinkoje yra prieštaravimai tarp žmogaus veiklos ir gamtos. Neracionalus gamtos išteklių naudojimas, oro, dirvožemio ir vandens tarša sukėlė pasekmes, kurios juntamos visoje planetoje. Kompleksinių aplinkosaugos reikalavimų vykdymas gali padėti apsaugoti ir tausoti gamtą, o taip pat sudaro sąlygas plėtoti visuomenės gerovę, nes, vykdant šiuos reikalavimus, gaunama reali materialinė nauda.

Beveik pusė ES sausumos teritorijos naudojama žemės ūkio reikmėms, žemės ūkio sektorius yra svarbus Europos aplinkos apkrovos šaltinis, todėl jis yra vienas svarbiausių paviršinių vandenų ir jūrų užteršimo trąšomis, biologinės įvairovės nykimo ir pesticidų likučių gruntiniuose vandenyse veiksnių. Lietuva yra Europos Sąjungos narė, todėl, kaip ir kitos šalys, privalo vykdyti kompleksinės paramos reikalavimus ūkiuose. Už tinkamai panaudotas aplinkosaugos priemones mokamos tiesioginės pinigines išmokos, o jei aplinkosaugos reikalavimų nesilaikoma, už pažeidimus turi būti taikomos tam tikros sankcijos. Kita vertus, turi būti skatinamos investicijos į žmogiškuosius išteklius, žinias, turi būti plėtojamas ūkininkų informuotumas ir konsultavimas. Lietuvoje konsultavimo sistemos diegimas yra vienas iš svarbiausių veiksnių,

formuojančių ūkininkų supratimą apie kompleksinius aplinkosaugos reikalavimus.

Tinkamai įgyvendinti aplinkosauginiai reikalavimai mažina riziką teršalams iš ūkių patekti į atmosferą dirvožemį, paviršinius ir požeminius vandenis. Aplinkosaugos reikalavimų įgyvendinimas gerina gamtos išteklių kokybę, kurie įtakoja žmonių sveikatą. Tai reikalauja didelių investicijų, tačiau teikia ir didelę realią naudą.

Tyrimo objektas – žemdirbių konsultavimas Šiaulių regiono ūkiuose.

Tyrimo tikslas – nustatyti, kaip įgyvendinami kompleksiniai aplinkosaugos reikalavimai Šiaulių regiono ūkiuose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti, kaip įgyvendinami kompleksiniai aplinkosaugos reikalavimai ūkiuose ir aplinkosaugos teorijose.
2. Nustatyti pagrindinius reikalavimus, kurie yra keliami ūkiams, ir išsiaiškinti, ką apie juos mano žemės naudotojai.
3. Įvertinti konsultacijų efektyvumą vykdant kompleksinius aplinkosaugos reikalavimus Šiaulių regiono ūkininkuose.

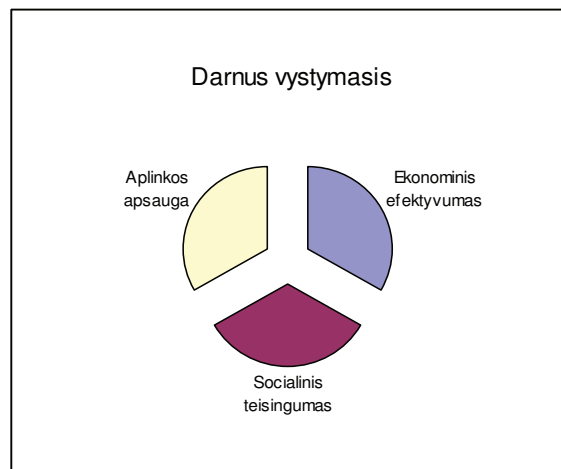
Tyrimo tikslą ir uždavinius siekiama realizuoti pasitelkiant šiuos tyrimo metodus: mokslinės literatūros analizė, naujausių publikacijų aplinkosaugos tematika analizė, teisinės bazės, susijusios su aplinkosaugos reikalavimais, analizė, interviu ir anketinė apklausa, duomenų sisteminimas, lyginimas ir apibendrinimas.

Darnus vystymasis žemės ūkio veiklos kontekste

Pastebima, kad, tik tinkamai realizavus bendruosius aplinkosaugos tikslus, galima pasiekti subalansuotą šalies teritorijos plėtrą, suformuoti sveiką ir harmoningą gyvenamąją žmonių aplinką, sukurti gamtines bei kultūrinės kraštovaizdžio vertybes ir bendrąjį ekologinį stabilumą [2]. Žičkienės (2004) nuomone, „visapusė visuomenės pažanga gali būti pasiekta, suderinus ekonominio efektyvumo, socialinio teisingumo ir aplinkos apsaugos tikslus. Šie tikslai į bendrą

sistemą sujungiami remiantis darnaus vystymosi samprata, kurios pagrindinė nuostata: dabartinės kartos po-

reikių tenkinimas turi išsaugoti galimybes būsimoms kartoms tenkinti savuosius“ [1] (žr. 1 pav.).

1 pav. Darnaus vystymosi komponentai
Šaltinis: Čiegis *Darnus ekonomikos vystymasis*..

1 paveiksle pateikti lygiaverčiai darnaus vystymosi komponentai. Pagrindinės darnaus vystymosi nuostatos buvo suformuluotos 1992 m. pasaulio viršūnių susitikime Rio de Žaneire. Darnus vystymasis įteisintas kaip pagrindinė ir ilgalaikė visuomenės vystymosi ideologija. Darnus ūkio sektorių ir regionų vystymasis yra vienas Lietuvos darnaus vystymosi prioritetų, o viena svarbiausių vystymosi priemonių yra aplinkos interesų integravimas į pagrindinius ūkio sektorius [8].

Ilgalaikis darnaus vystymosi strategijos tikslas – sukurti ekonomiškai efektyvų ir konkurencingą žemės ūkį, kuris grindžiamas mažesnių poveikių aplinkai darančiu ūkininkavimu, taip pat plėtoti ekologinius ūkius ir aukštos kokybės sertifikuotą žemės ūkio bei maisto produktų gamybą, bet kartu tausojant gamtos išteklius [11].

mės ūkį, kuris grindžiamas mažesnių poveikių aplinkai darančiu ūkininkavimu, taip pat plėtoti ekologinius ūkius ir aukštos kokybės sertifikuotą žemės ūkio bei maisto produktų gamybą, bet kartu tausojant gamtos išteklius [11].

Bemelmansas-Videcas, Ristas, Vedungas (1997) darnų vystymąsi siūlo užtikrinti taikant šias reguliavimo priemones:

- 1) įstatymus, normatyvus ir standartus;
- 2) ekonomines priemones (mokesčius ir subsidijas);
- 3) informacijos perdavimą [4].

Stiprybės	Silpnybės	Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> •Mažiau naudojama pesticidų •Pesticidų kokybė yra geresnė •Mažiau naudojama mineralinių trąšų •Sumažėjo mineralinių trąšų išplovimai į gruntinius vandenis •pagarėjo žemės ūkio produkcijos kokybė •Plėčiasi ekologinės gamybos plotai •Diegiamos šiuolaikiškos technologijos •Daugėja ekologinių ūkių •Vykdomas aplinkos monitoringas 	<ul style="list-style-type: none"> •Dirvožemio erozija •Melioracija sumaikino natūralią augmeniją •Eutrofikacija •Produkcijos nepakankamas pritaikymas rinkai •Aplinkos tarša ir neigiamas poveikis žmonėms dėl kiaušinių kompleksų 	<ul style="list-style-type: none"> •Maisto produktų rinkos ir realizavimo galimybių didėjimas •Mažiau aplinkai kenksmingas ūkininkavimas •Didinti mažesnių ūkių konkurencingumą •Plėtoti ekologinį ūkininkavimą 	<ul style="list-style-type: none"> •Nesukūrus reikiamų ekonominių ir teisinių ekologinių ūkių plėtros mechanizmų ir ekologinių produktų realizavimo infrastruktūros, ekologinių ūkių plėtra sulėtės. •Grėsmė, kad nebus laikomasi visų ES keliamų reikalavimų •Didesnis pesticidų ir mineralinių trąšų naudojimas. •Dėl stambiųjų gyvulių ir paukščių anginimo kompleksų, iškilis neigiamas žemės ūkio poveikio aplinkai grėsmė.

2 pav. Žemės ūkis darnaus vystymosi kontekste
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis *Nacionaline darnaus vystymosi strategija*.

2 paveiksle pateiktos žemės ūkio stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės, nes žemės ūkis yra darnaus ekonomikos vystymosi sudedamoji dalis. Pasak Čiegio (2009), darnus ekonomikos vystymasis apima visas pagrindines ūkio šakas, t. y. žemės ūkį, transportą, energetiką, pramonę, turizmą, namų ūkio ir būsto darnų vystymąsi [7]. Jis taip pat pastebi, kad neretai darnus žemės ūkis ar darnus vystymasis traktuojamas per atskiras sritis, pvz., per ekologinį ūkininkavimą maisto kokybę ir saugą tausojantį gamtinių išteklių naudojimą. Šis mokslininkas teigia, kad bendroji Europos Sąjungos (toliau – ES) žemės ūkio politika yra orientuojama į ekologinį ūkininkavimą, kuris teikia tiek aplinkosauginę, tiek socialinę ir ekonominę naudą, o tai atitinka darnaus vystymosi sudedamąsias dalis [6]. Kiti mokslininkai darnų vystymąsi žemės ūkyje apibūdina kaip ekologinį ūkininkavimą, kuris padeda išspręsti svarbiausias problemas kaime [5].

Skiriami šeši pagrindiniai ekonominiai ekologinio ūkininkavimo tikslai [7]:

- 1) išlaikyti regiono teritorijos apgyvendinimą;
- 2) aprūpinti gyventojus kokybiškais maisto produktais;
- 3) įvairinti ūkinę veiklą;
- 4) taikyti socialinių krizių prevencijos priemones;
- 5) kurti naujas darbo vietas;
- 6) stiprinti rinką.

Ekologinis žemės ūkis – tai toks ūkis, kuriame nenaudojamos sintetinės, cheminės medžiagos, tokios kaip pesticidai, trąšos, augimo skatintojai ir kt. Vietoje cheminių medžiagų žemdirbystėje naudojamos organinės trąšos, taikomas pasėlių rotacijos metodas bei atitinkamos dirvos įdirbimo technologijos, siekiant išlaikyti pakankamą dirvos derlingumą ir sėkmingai kovojant prieš kenkėjus bei augalų ligas. Ekologinės žemdirbystės derlius yra mažesnis nei tradicinės, tačiau ekologinė žemdirbystė mažina vandens taršą nitratais ir nedaro neigiamos įtakos gamtai [6].

Darnus ūkininkavimas turi būti pelningas, ekonomiškai teisingas visuomenei ir draugiškas aplinkai. Ūkininkai, perdirbėjai, prekybininkai, valdžios atstovai ir patys vartotojai yra atsakingi už darnų žemės ūkio vystymąsi [7]. Mokslinėje literatūroje nurodomi šie pagrindiniai ekologinio žemės ūkio tikslai:

1. Gaminti pakankamą kiekį aukštos kokybės ir didelės maistinės vertės žemės ūkio produktų.
2. Ūkininkavimo sistemoje kurti, skatinti ir palaikyti uždarus biologinius ciklus.
3. Palaikyti ir didinti ilgalaikį dirvožemio derlingumą.
4. Taupiai naudoti materialinius ir energetinius išteklius, teikiant pirmenybę atsinaujinantiems ištekliams.
5. Auginti gyvulius taip, kad jų laikymo sąlygos atitiktų pagrindines jų įgimto elgesio savybes.

6. Mažinti aplinkos taršą.
7. Išsaugoti biologinę įvairovę.
8. Maksimaliai išsaugoti ekologiškų maisto produktų natūralias savybes juos saugant ir perdirbant.
9. Žemės ūkio produktų gamintojams užtikrinti pagrindinius poreikius tenkinančias gyvenimo sąlygas ir saugią darbo aplinką, sudaryti galimybę gauti pelną ir jausti pasitenkinimą savo darbu [6].

Nacionalinėje Lietuvos darnaus vystymosi strategijoje (2003) nurodyti tokie darnaus žemės ūkio vystymosi rodikliai:

- Biologinio kuro gamybai skirtų pasėlių plotas.
- Ekologinių ūkių plotas.
- Pesticidų naudojimas.
- Mineralinių trąšų naudojimas.

Aplinkosaugos reikalavimai žemės ūkyje

Nuo 2009 m. ES pakeitė paramos teikimo sąlygas naujųjų šalių narių žemdirbiams. Vienas pagrindinių šios reformos pokyčių tas, kad parama priklauso nuo to, ar laikomasi tinkamos agrarinės ir aplinkosaugos būklės, taip pat aplinkosaugos, veterinarijos, maisto saugos, ūkinių gyvūnų sveikatos ir gerovės reikalavimų. Ši naujoji išmokų sistema pavadinta kompleksine parama. Kompleksinio paramos susiejimo reikalavimus sudaro aplinkosaugos, maisto saugos, ūkinių gyvūnų sveikatos ir gerovės, veterinarijos ir fitosanitarijos (vadinamieji valdymo reikalavimai) bei geros agrarinės ir aplinkosaugos būklės reikalavimai.

Šie reikalavimai taikomi pagal šešias priemones: „Išmokos ūkininkams vietovėse, kuriose yra kliūčių, išskyrus kalnuotas vietoves (mažiau palankios ūkininkauti vietovės)“, „NATURA 2000 išmokos ir su direktyva 2000/60/EB susijusios išmokos“, „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“, „Pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „NATURA 2000 išmokos“, „Miškų aplinkosaugos išmokos“. Juos sudaro tinkamos agrarinės ir aplinkosaugos būklės reikalavimai bei valdymo reikalavimai. Minėtų reikalavimų turi laikytis ir tie ūkininkai, kurie pretenduoja gauti tiesiogines išmokas už pasėlius ir žemės ūkio naudmenas, perdirbimui skirtas braškes ir avietes bei atskiras tiesiogines išmokas už baltąjį cukrų.

Paramos gavimas, atsižvelgiant į minėtų reikalavimų laikymąsi, Lietuvai nėra visiškai naujas dalykas. Nuo 2005 m. išmokas gauna tie Lietuvos žemdirbiai, kurie žemės ūkio valdose laikosi tinkamos agrarinės ir aplinkosaugos būklės reikalavimų. Tinkamos agrarinės ir aplinkosaugos būklės reikalavimus valstybės narės nustato pačios, atsižvelgdamos į šalies dirvožemio apsaugos, žemės ūkio naudmenų ir agrotechnikos naudojimo sričių problemas.

2009 m. pradėti taikyti ir valdymo reikalavimai. Valdymo reikalavimai sudaryti iš trijų – A, B ir C – sudedamųjų dalių. A dalis apima aplinkosaugos, ūkinių gyvūnų registravimo ir tapatybės nustatymo, B – visuomenės, augalų ir ūkinių gyvūnų sveikatos, pranešimų apie ligas reikalavimus, C – ūkinių gyvūnų gerovės reikalavimus. Valdymo reikalavimai taip pat nėra nauji žemdirbiams, nes jų privalu laikytis pagal iki šiol galiojančius nacionalinius ir ES teisės aktus. Nesilaikantieji reikalavimų baudžiami administracine tvarka. Nuo valdymo reikalavimų laikymosi priklauso išmokų gavimas.

Kompleksinės paramos reikalavimų laikymąsi kontroliuoja Žemės ūkio ministerijos paskirtos kontrolės institucijos. Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos kontroliuoja, kaip laikomasi tinkamos agrarinės ir aplinkosaugos būklės, aplinkosaugos ir augalų apsaugos reikalavimų, Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba – veterinarijos, maisto saugos, ūkinių gyvūnų sveikatos ir gerovės reikalavimų. Valdymo reikalavimų ir geros agrarinės ir aplinkosaugos būklės reikalavimų nesilaikantiems žemdirbiams taikomos sankcijos: mažinamos išmokos arba, nustačius didelį pažeidimą, jos apskritai nemokamos.

Lietuva, kaip ir kitos naujosios ES šalys narės, derbose dėl narystės ES siekė, kad minėta išmokų sistema būtų įdiegta pamažu. Sutarta, kad nuo 2009 m. pradedama A dalies valdymo reikalavimų kontrolė ir išmokų skyrimas, B dalies valdymo reikalavimų kontrolė ir išmokų skyrimas vykdomas nuo 2011 m., C valdymo reikalavimų dalys bus kontroliuojamos ir išmokos bus skiriamos nuo 2013 m.

Žemdirbių konsultavimas

Žemės ūkio konsultantai padeda įvykdyti kompleksinius reikalavimus. Per konsultacijas žemdirbiams teikiama informacija, kuri gali padėti nustatyti realią ūkio situaciją, suvokti problemų esmę, pasirinkti tinkamą sprendimą dėl ūkio plėtros, investicijų, dalyvavimo paramos programose, aplinkosaugos, gyvūnų gerovės ir kitų reikalavimų įgyvendinimo. Konsultuojant ugdomi naudos gavėjų igūdžiai siekiant efektyvesnės veiklos vykdymo.

Parama teikiama penkioms konsultacijų veiklos sritims:

- Pirmoji veiklos sritis – konsultavimas įvertinant, ar ūkis atitinka nustatytus valdymo ir geros agrarinės bei aplinkosaugos būklės reikalavimus, darbo saugos standartus, grindžiamus Bendrijos teisės aktais.
- Antroji veiklos sritis – konsultavimas dėl nustatytų valdymo ir geros agrarinės bei aplinkosaugos būklės reikalavimų neatitikimų ar pažeidimų pašalinimo, darbo saugos standartų, grindžiamų Bendrijos teisės aktais, įgyvendinimo.

- Trečioji veiklos sritis – konsultavimas agrarinės aplinkosaugos klausimais dalyvaujantiems ar ketinantiems dalyvauti agrarinės aplinkosaugos priemonėse asmenims.
- Ketvirtoji veiklos sritis – konsultavimas ūkio veiklos buhalterinės apskaitos tvarkymo klausimais.
- Penktoji veiklos sritis – konsultavimas miškų ūkio veiklos klausimais (miškų įveisimas ir atkūrimas, jų priežiūra, apsauga, tvarkymas ir naudojimas).

Paramos gali kreiptis visi fiziniai (sulaukę pilnamestytės) ir juridiniai asmenys, užsiimantys žemės ir miškų ūkio veikla. Paramos lėšos gali būti panaudojamos kompensuojant dalį išlaidų, paramos gavėjų patirtų naudojantis konsultavimo paslaugomis pagal išvardytas veiklos sritis ir pagrįstų konsultavimo įstaigos išrašyta ir paramos gavėjo apmokėta sąskaita, kurioje nurodyta suteiktos konsultavimo paslaugos veiklos sritis, jos teikimo trukmė ir jos mokėtina suma [14].

Pagal priemonės „Naudojimas konsultavimo paslaugomis“ veiklos sritis finansuojama iki 80 proc. tinkamų išlaidų, išskyrus ketvirtąją veiklos sritį. Ūkininkas, ketinantis konsultuotis dėl buhalterinės apskaitos, gali tikėtis, kad jam bus finansuojama pusė patirtų išlaidų. Paramos dydis pareiškėjams priklausys nuo pirtų konsultavimo paslaugų kiekio, tačiau maksimali paramos suma negali viršyti 5 179 litų vienam paramos gavėjui per 2007–2013 m.

2007–2013 m. konsultavimo sistema patobulinta remiantis 2004–2006 m. konsultavimo sistemos sociologinio tyrimo duomenimis. Pagal jį ūkininkams trūko informacijos apie konsultavimą, kai kurie jų net nežinojo, kas tai. Rengiant 2007–2013 m. konsultavimo programą buvo ištaisytos visos klaidos, kurias atskleidė sociologinis tyrimas, per kurį buvo apklaustas 501 ūkininkas (jų atsakymų tikslumas – 95 proc.) [9].

Aplinkosaugos reikalavimų įgyvendinimas žemės ūkyje

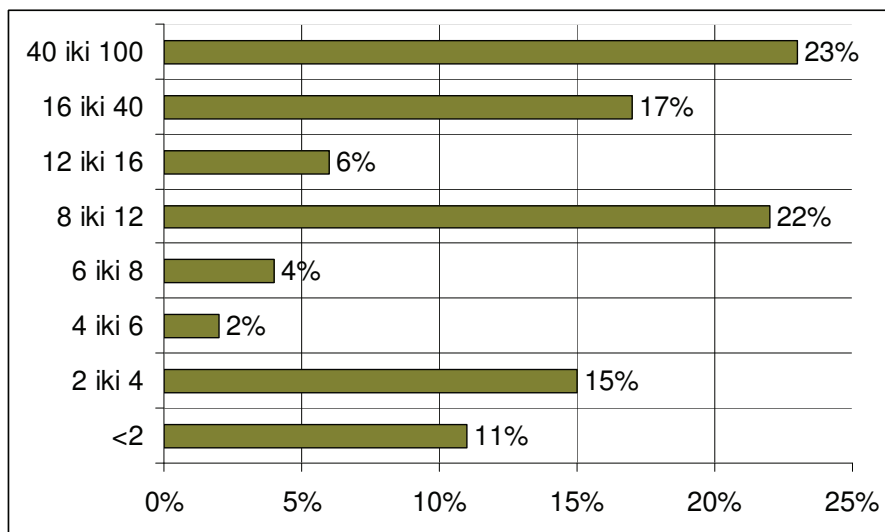
Apklausoje dalyvavę respondentai daugiausia (48 proc.) turėjo žemės plotus nuo 100 iki 500 ha, kurie techniniu požiūriu efektyviausi [17]. Didelių ūkių – nuo 500 iki 1000 ha – buvo tik 1 proc. Stambių ūkių savininkai paprastai labiau domisi visomis programomis, dažniau jose dalyvauja. Ūkiai nuo 50 iki 100 ha sudarė 30 proc., 17 proc. ūkių buvo nuo 10 iki 50 ha. Mažų ūkių iki 10 ha buvo 4 proc., todėl negalima teigti, kad viena pagrindinių žemės ūkio silpnųjų yra smulkūs ūkiai. Iš apklaustųjų ūkininkų daugelis buvo vyresnio amžiaus, jiems 40 ir daugiau metų.

Pastebima, kad dabar Šiaulių regione matyti tam tikrų naujų teigiamų tendencijų: kuriami modernūs šiuolaikiniai ūkiai, pradedamos plėtoti tokios netradicinės veiklos kaip žirgų, elnių, bizonų fermos, augi-

namos naujos žemės ūkio kultūros. Tokius ūkius dažniau steigia jauni žmonės, kurie juos numato stambinti, gaudami paramą iš ES struktūrinių fondų.

Ūkininkų buvo prašoma nurodyti turimos žemės kiekį ir kiek praėjusiais metais ūkis turėjo europinių dydžio vienetų (EDV). Pagal ekonominį dydį ES ūkiai skirstomi į 10 grupių. Pirmajai priskiriami ūkiai,

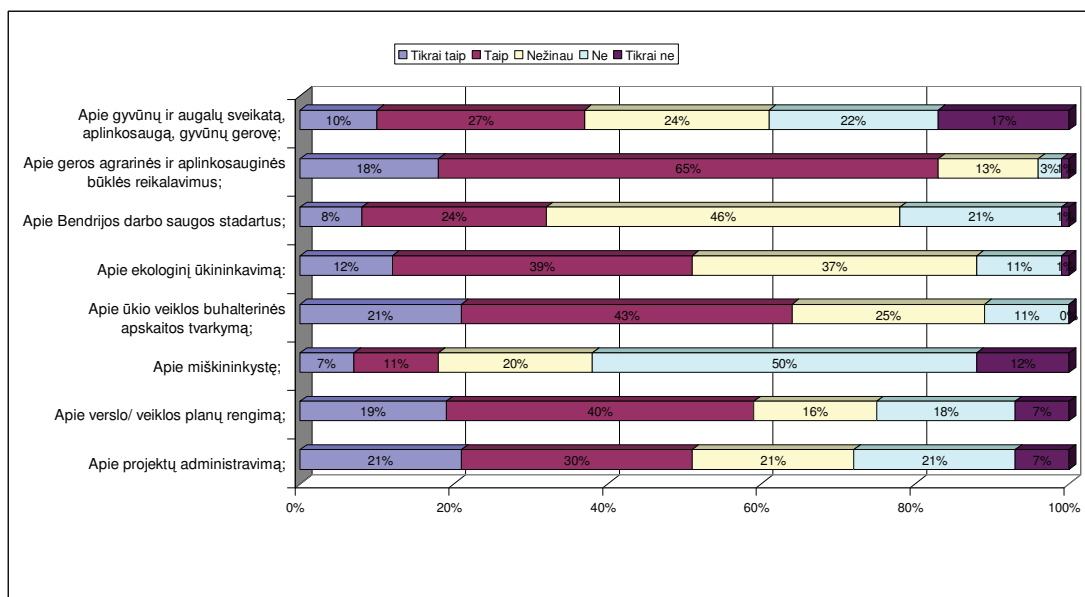
kurių ekonominis dydis neviršija 2 EDV (1 EDV – 1 200 EUR), dešimtajai – tie, kurie viršija 200 EDV. Kaip matyti iš 3 paveikslo, daugiausia tirtų ūkių priklausė penktajai ir aštuntajai grupei – atitinkamai po 22 proc. ir 23 proc. Labai stambių ūkių, priklausančių devintajai ir dešimtajai grupei, nebuvo.

3 pav. Ūkių dydis pagal EDV (proc.)

Labiausiai ateityje pageidaujama konsultacija, kurią nurodė tiriamieji, yra ūkio veiklos buhalterinės apskaitos tvarkymas, tinkami agrarinės ir aplinkosauginės būklės reikalavimai. Šiek tiek mažiau pageidaujamos konsultacijos, susijusios su verslo / veiklos projektų planų rengimu ir projektų administravimu. Mažiausiai pageidaujamos konsultacijos buvo apie miškininkystę (žr. 4 pav.). Ekspertai teigė, kad ūki-

ninkams labiausiai reikalingos konsultacijos dėl ekonominių, agrotechninių ir verslo plėtojimo klausimų. Konsultuoti turi tik aukštos kvalifikacijos specialistai, nes ūkiai modernėja, taikomos vis sudėtingesnės technologijos. Kiti ekspertai pastebi, kad reikalingos konsultacijos apie naujoves, su kuriomis susiduria ūkiai, nes patiems ūkininkams įsisavinant naujas plėtos kryptis dažnai iškyla problemų.

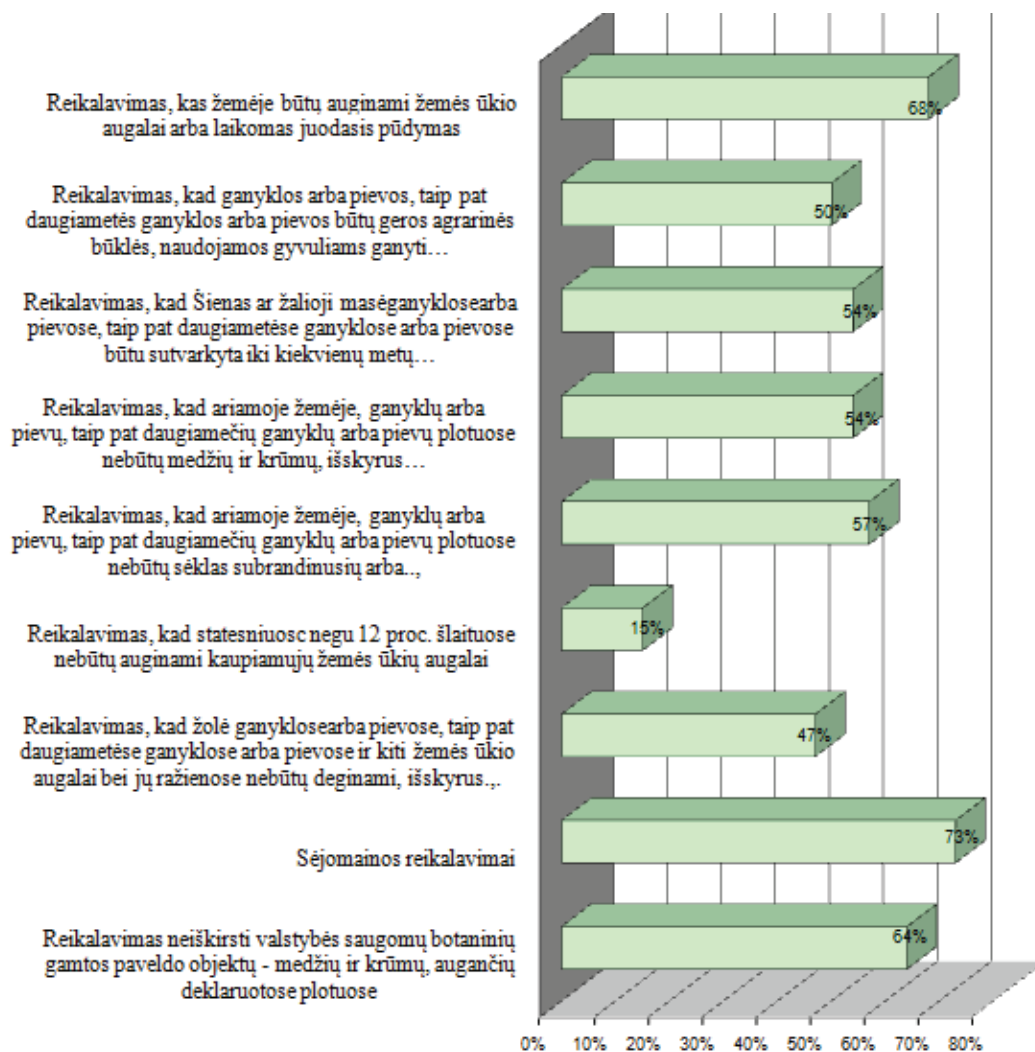

4 pav. Ūkininkų pageidaujamos konsultacijos (proc.)

Geros agrarinės ir aplinkosaugos būklės reikalavimai turi būti įgyvendinami visuose ūkiuose. Daugelis respondentų (73 proc.) nurodė įgyvendinantis sėjomainos reikalavimus. 68 proc. respondentų teigė, jog laikosi reikalavimo, kad žemėje būtų auginami žemės ūkio augalai arba laikomas juodasis pūdymas, 50 proc. jų pabrėžė, kad laikosi reikalavimų, jog jų ganyklos arba pievos būtų tinkamos agrarinės būklės, naudojamos gyvuliams ganyti arba ne rečiau kaip kartą per metus nušienaujamos. 54 proc. apklaustųjų iki kiekvienų metų rugpjūčio d. sutvarko šieną ar žaliają masę ganyklose ir pievose. 54 proc. respondentų prižiūri, kad ariamoje žemėje, ganykloje arba pievoje, taip pat daugiamečiose ganyklose arba pievose nebūtų medžių ir krūmų, išskyrus pavienius medžius, kurie yra tradicinio kraštovaizdžio dalis. 57 proc. jų įgyven-

dina reikalavimus, kad ariamoje žemėje, ganykloje arba pievoje, taip pat daugiamečiose ganyklose arba pievose nebūtų sėklas subrandinusių arba jas išbarsčiusių piktžolių.

Tačiau tik 15 proc. tiriamųjų teigė, kad laikosi reikalavimų, jog statesniuose nei 12 proc. šlaituose nebūtų auginami kaupiamųjų žemės ūkių augalai. 47 proc. tyrimo dalyvių įgyvendina reikalavimus, kad žolė ganyklose arba pievose, taip pat daugiamečiose ganyklose arba pievose ir kiti žemės ūkio augalai bei jų ražienose nebūtų deginami, išskyrus atvejus, numatytus Aplinkos apsaugos reikalavimuose. 64 proc. respondentų nurodė, kad neiškerta valstybės saugomų botaninių gamtos paveldo objektų – medžių ir krūmų, augančių deklaruotose plotuose (žr. 5 pav.).

5 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas apie GAAB reikalavimų įgyvendinimą (proc.)

Kompleksinis patikrinimas leidžia įvertinti visus aplinkos apsaugos reikalavimus. Toks patikrinimas taip pat lemia geresnę aplinkos apsaugą objekte, nes pagal taršos prevencijos principą nustatoma ne tik tarša, bet ir jos priežastys. Kompleksinio patikrinimo metu efektyviau naudojami žmogiškieji ištekliai, gerėja

bendradarbiavimas su objektų atstovais [3]. 19 proc. respondentų teigė, kad jų ūkiuose buvo vykdyta kompleksinė patikra, o 81 proc. jų teigė, kad ši patikra nebuvo vykdoma. Ekspertai pastebi, kad kontrolė griežtėja, ji tampa veiksmingesnė, tačiau dažnai keičiant kompleksinių aplinkosaugos reikalavimų įgyvendinimo taisykles neretai kyla sumaištis.

Tyrimo metu respondentų prašėme nurodyti, ar pakankama atsakomybė už kompleksinių aplinkosaugos reikalavimų nesilaikymą. Net 67 proc. tiriamųjų teigė nežinantis, ar ji yra pakankama. Tokius gautus duomenis galima sieti su tuo, kad 81 proc. respondentų ūkių nebuvo atlikta patikra, todėl jie negalėjo tiksliai atsakyti į šį klausimą. Dalis respondentų nurodė, kad kompleksiniai aplinkosaugos reikalavimai yra per griežti, sankcijos per didelės ir pan. Sankcijas už kompleksinių aplinkosaugos reikalavimų nesilaikymą taiko Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos pagal Agentūros ir kitų institucijų patikros vietoje arba administracinės patikros būdu nustatytus pažeidimų atvejus.

Išvados

Atlikus tyrimą išaiškėjo, kad kompleksiniai aplinkosaugos reikalavimai Šiaulių regiono ūkiuose įgyvendinami nenuosekliai, nes daugelis ūkininkų nežino visų reikalavimų, o dalies jų nesilaikoma dėl įprastų ūkininkavimo būdų ar atsakomybės stokos. Nustatyta, kad kompleksinių aplinkosaugos reikalavimų priežiūros sistemos dalių ryšis nėra pakankamas. Ypač silpnas ryšys tarp svarbiausių – konsultavimo ir kontrolės – grandžių.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad labiausiai ūkininkams reikia konsultacijų, susijusių su ūkio veiklos buhalterinės apskaitos tvarkymu, geros agrarinės ir aplinkosauginės būklės reikalavimais. Mažiau konsultacijų pageidaujama dėl verslo / veiklos projektų planų rengimo ir projektų administravimo.

Daugelio apklausoje dalyvių (46 proc.) žemės plotai siekė nuo 100 iki 500 ha, kurie techniniu ir technologiniu požiūriu yra efektyviausi. Respondentų, turinčių mažus ūkius – iki 10 ha, sudarė 5 proc. Ūkiai, kurių dydis nuo 50 iki 100 ha, sudarė 31 proc. visų apklaustųjų. Šiuose ūkiuose ypač svarbu laikytis kompleksinių aplinkosaugos reikalavimų, nes galima didelė dirvožemio ir aplinkos tarša.

Šiaulių regione stebimos naujos teigiamos ūkininkavimo tendencijos: kuriami modernūs šiuolaikiniai ūkiai, plėtojamos netradicinės veiklos kaip žirgų, elnių, bizonų fermos, auginamos naujos žemės ūkio kultūros. Tokius ūkius dažniau steigia jauni žmonės, numatantys juos stambinti, pasinaudodami gaunama parama iš ES struktūrinių fondų. Šiuose ūkiuose stengiamasi vykdyti kompleksinius aplinkosaugos reikalavimus.

Išaiškėjo, kad Šiaulių regione pasitaiko tokių atvejų, kai sąmoningai nevykdomi kompleksiniai aplinkosaugos reikalavimai. Tačiau esant menkai kontrolei net ir tokie ūkininkai lieka nenubausti ir gauna 100 proc. ES paramą.

Tyrimas atskleidė, kad aplinkosaugos programose visiškai nedalyvauja 59 proc. apklaustųjų. Tai rodo, kad dalis ūkininkų yra menkai susidomėję aplinkosaugos programų teikiamais privalumais.

Šaltiniai

1. Agrarinė aplinkosauga. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/min/failai/Zurnalas_Agrarine_aplirikosauga.pdf> [žiūrėta 2011-07-10].
2. Aplinkos būklė. (2002). Prieiga per internetą: <<http://www.am.lt/LSP/files/Aplinka2002-3.pdf>> [žiūrėta 2011-07-12].
3. Baigys, G., Gaigalis, K., Kutra, G. (2006). Influence of reduced tillage on water regime and nutrient leaching in loamy soil. *LIA Scientific articles*, 93 (4), p. 130–145.
4. Bemelmans-Videc, M. L., Rist, R. C., Vedung, E. (1997). *Carrots, Sticks, and Sermons: Policy Instruments and their Evaluation*. New Brunswick: Transaction Pub.
5. Brazauskienė, D. (2002). Ekologinė žemdirbystė – tausojanti plėtra žemės ūkyje. *Žaliasis pasaulis*.
6. Čiegis R. (2009a). Darnaus žemės ūkio plėtra Lietuvoje. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 16 (1), p. 1–9. Prieiga per internetą: <<http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/16/30.pdf>> [žiūrėta 2011-08-19].
7. Čiegis, R. (2009b). *Gamtos išteklių ir aplinkos ekonomika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
8. Čiegis, R., Zeleniūtė, R. (2008). Lietuvos ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 2 (2), p. 11–28. Prieiga per internetą: <<http://www.minfolit.lt/arch/16501/16608.pdf>> [žiūrėta 2011-08-19].
9. ES paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai efektyvumo įvertinimas. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Ataskaitos/BPD_vertinimo_ataskaitos/ZUM_56.pdf> [žiūrėta: 2011-07-11].
10. Europos komisija. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/farm-advisory-system/index_en.htm> [žiūrėta: 2011-06-15].
11. Juknys, R. (2005). *Aplinkotyra*. Kaunas: VDU.
12. Kompleksinės paramos reikalavimai. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/documents/Paramos_Sprendimai/Maketas%20152%20psl%20PREVIEW.pdf> [žiūrėta: 2011-07-03].
13. *Konsultavimo sistemos efektyvumas panaudojant ES paramą: sociologinio tyrimo ataskaita*. (2006). Kaunas: VŠĮ Plėtros ir informacijos centras. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Ataskaitos/BPD_vertinimo_ataskaitos/ZUM_57.pdf> [žiūrėta 2011-07-13].
14. Parama kaimui. Prieiga per internetą: <<http://www.paramakaimui.lt/kpp-priemones/i-kryptis-zemes-maisto-ukio-ir-miskininkystes-sektorius-konkurencingumo-didinimas/2-naudojimasis-konsultavimo-paslaugomis>> [žiūrėta 2011-07-10].
15. Pešta, G., Prechtl, S., Navickas, K. (2004). Regeneratives Energiekonzept für einen Mast- und Schlachtbetrieb in Litauen. *Wasser und Abfall*, 6, S. 16–20.
16. Šalutinių gyvūninių produktų tvarkymo taisyklės. Valskybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2003 m. gruodžio 23 d. įsakymas nr. B1-996.
17. Wellinger, A. (2000). *Process design of agricultural digesters. Anaerobic digestion: making energy and sol-*

ving modern waste problems. Oxfordshire: AEA Technology Environment. Prieiga per internetą: <<http://orgprints.org/15575/03/willer-kilcher-2009-1-26.pdf>> [žiūrėta 2009-03-17].

Ališauskas, K., Remeika, D., Stravinskaitė, J.

Consultations for Farmers on Environmental Issues

Summary

One of the biggest problems in the social and economic environment is contradictions between human activities and nature. Irrational use of natural resources as well as pollution of air, soil and water have caused the effects that emerge all over the planet. Compliance with integrated environmental requirements may help to protect and conserve nature. It also allows for the development of the material public welfare, because compliance with these requirements brings real material benefits.

The aim of this study is to determine how the integrated environmental requirements are satisfied at farms. Based on examination of scientific literature and other sources of information, the role of compliance with environmental requirements at farms is presented and agriculture is related to sustainable development. It deals with the advantages of fulfilment of integrated environmental requirements. Šiauliai region farmers' opinion about integrated environmental requirements satisfaction measures and their benefits is presented. Sustainable farming must be profitable, economically right to the public in the same generation and between generations as well, moreover, it must be environmentally friendly. Farmers, processors, traders, government representatives as well as consumers themselves are responsible for sustainable agricultural development.

Agricultural consultants help to meet the integrated requirements. During consultations the farmers are supplied with information that may help to determine the real economic situation of the farm, understand the essence of problems, choose the right solution for economic development, investment and participation in support programs, and fulfilment of environmental protection, animal welfare and other obligations. Consulting develops the skills of the beneficiaries to pursue activities more efficiently.

Of the surveyed farmers the majority were elderly farmers 40 or more year old. Small family farms are dominant in Lithuania. In 2008 the average farm size in Lithuania was 14 hectares. Most of the survey respondents (46%) had a land area of 100 to 500 hectares. They are the most effective in technical and technological respect. Small farms up to 10 ha constituted 5%. Farms with 50 to 100 ha accounted for 31%. On these farms, it is essential to comply with integrated environmental requirements, otherwise significant soil and environmental pollution may occur.

Requirements for good agricultural and environmental condition have to be implemented at all farms. Farmers must comply with requirements for good agricultural and

18. Žydžiūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*: mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.

environmental condition. Most of the respondents (73%) told they comply with rotation requirements. 68% of the respondents indicated their compliance with the requirement that the land would be planted with agricultural crops or kept as a black fallow. 50% indicated that they adhere to the requirements to keep the pasture or meadows as well as permanent pasture or meadows in good agricultural condition and use them for cattle grazing or mow them at least once a year. 54% manage hay or green mass in pastures or meadows as well as in permanent grasslands or meadows until the 1st of August each year. 54% make sure that arable land, pasture or meadow, as well as permanent grassland or meadow is free of trees and shrubs, except for isolated trees that are a part of the traditional landscape. Only 15% ensure that on slopes steeper than 12% plants of cumulative land holdings are not grown. 47% comply with the requirements not to burn grass as well as other agricultural crops and stubble in pastures or meadows and in permanent grasslands or pastures, except cases specified in the environmental protection requirements. 64% indicated they do not cut state-protected botanical natural heritage objects: trees and shrubs growing in the area declared.

The most desirable (for the future) consultation was that on management of accounting of activities of the farm as well as on requirements for good agricultural and environmental condition, less desirable were consultations on preparation of business / operational plans and projects and on project administration. Consultations about forestry were the least desirable. Experts said that farmers mostly needed advice on economic, agro-technical, and business development issues. Moreover, these consultations should be provided only by highly qualified professionals, as farms are becoming increasingly more modern and increasingly more sophisticated technologies are applied. Other experts point out the need for advice on innovations faced by farms, as the farmers often encounter problems with mastering patterns and trends by themselves.

There are cases of deliberate non-compliance with integrated environmental requirements, but due to the lack of control the farmers avoid sanctions and get 100% of EU support in Šiauliai region. 59% of the respondents do not participate in environmental protection programs at all. This shows very little interest of farmers in the benefits brought by environmental protection programs.

Keywords: environment, integrated requirements, farmers, consulting.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2011 m. rugsėjo mėn., priimtas 2011 m. gruodžio mėn.

The article has been reviewed.

Received in September 2011; accepted in December 2011..